

ISTORIA HERGHELIEI DE LA SÂMBĂTA DE JOS, JUDEȚUL BRAȘOV, OGLINDITĂ ÎN DOCUMENTELE VREMII ÎN PERIOADA 1872-1913. PARTEA II (1886-1895)

Judit GRAPĂ¹

Cai lipițani²

THE HISTORY OF THE STUD FARM FROM SÂMBĂTA DE JOS, BRASOV COUNTY, REFLECTED IN THE DOCUMENTS OF THE TIME DURING 1872-1913. PART II (1886-1895)

ABSTRACT

Even if the purpose of establishing the Făgăraș Stud Farm in 1873 was to „improve the Transylvanian mountain horse (Szekler) through Lipizzaner and Arabian stallions”, practically from the beginning, this project turned into a horse breed Lipizzaner. Here they developed, lived and trained, specimens that honorably represented their race. The beauty of the horses and the fame of the stud farm determined important personalities of the time to step on its doorstep. Its history is reflected below, as described in the newspaper „Vadász-és Verseny-Lap” the official sports publication of the time in Budapest.

Keywords: Lipizzaner horse breed, horse competitions, official visits.

Dacă în prima parte a acestei lucrări am prezentat date legate de înființarea hergheliei, vizite oficiale de înalt nivel, situația cailor, licitații și diferite concursuri pentru testarea rezistenței acestei rase, din perioada 1872-1885, în această parte a lucrării vom încerca, în continuare, să răsfoim alte file din trecut, legate de istoria ei. O parte dintre aceste evenimente au marcat viața locuitorilor din Țara Făgărașului. Prin continuarea cercetării dorim o prezentare cât mai amplă și fidelă a evenimentelor petrecute, așa cum au fost ele redată în documentele vremii.

¹ Documentarist, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș;
e-mail: iuditgra@yahoo.com.

² Fotografie realizată de Judit Grapă, în data de 23 iunie 2020, la Herghelia Sâmbăta de Jos.

Menționăm că materialul cercetării de bază l-au constituit datele publicate în ziarul „Vadász és Verseny-lap” („Foaie de Vânătoare și Concurs”), apărut la Budapesta. Perioada studiată este 1872-1913. La aceasta se adaugă și unele documente ale Parlamentului de la Budapesta, din perioada respectivă.

Știrile din anul 1886 legate de Herghelia de la Făgăraș încep din data de 28 ianuarie 1886, când în numărul 4 al ziarului este prezentată „Situția numărului de cai din hergheliile și fermele de cai regale de stat, la data de 1 ianuarie 1886”. De aici reiese faptul că în total era un număr de 5.244 cai, iar la Făgăraș 416. Numărul este destul de mic în comparație cu cel de 1.570 care era la Mezőhegyes, dar herghelia nu se situa pe ultimul loc, acesta fiind ocupat de cea din Sfântu Gheorghe, cu 313 cai³.

În 13 mai, Ministerul Agriculturii, Industriei și Comerțului publica un comunicat sub titlul „Clasificări în hergheliile regale de stat maghiare”, prin care anunța data și locul când vor avea loc aceste clasificări. Pentru Făgăraș erau stabilite zilele de 27, 28, 29, 30 iunie 1886. Prin acest anunț sunt invitați crescătorii, partenerii de afaceri, membrii și președinții crescătoriilor de cai care sunt interesați să participe la aceste clasificări, să își anunțe prezența în prealabil la comandantii hergheliilor respective⁴.

În numărul 35 din 12 august 1886, la „Diverse” apare o știre legată de licitația cailor de la herghelie. Aceasta urma să aibă loc la Cluj, pe 30 august, pe terenul unde se organizau expozițiile și erau invitați toți cei interesați⁵. Din păcate, această licitație este anulată în numărul 37/26 august 1886, motivul fiind îmbolnăvirea unor cai. Această știre este reluată și pe pagina 337, precum și pe pagina 342. Anunțul anulării acestei licitații se repetă și în numerele 38/2 septembrie 1886, p. 348, și nr. 39/9 septembrie 1886, p. 357.

Totuși, un articol tipărit tot la rubrica „Diverse”, din 14 octombrie 1886, ne înștiințează despre o licitație „a iepelor și a cailor utilitari aflați în exces din hergheliile de stat”, care s-a desfășurat la Budapesta pe 8 și 9 octombrie, și a avut „succes mai mare ca de obicei”. Acest lucru se explică prin: „cu cât există mai mult material de vânzare într-un singur loc, cu atât mai mulți cumpărători se adună acolo, mai ales din clasa comercială, pentru că se economisește mult timp și cheltuială”. Este subliniat faptul că cel mai bine s-au vândut caii pe jumătate pur sânge englezesc de la Herghelia din Kisbér și lipițan de la Făgăraș, pentru care s-au obținut prețuri „mai mari ca de obicei”. Pentru 14 iepe făgărașene de 4 ani s-a obținut suma de 1.013 forinți⁶.

Acest lucru este reconfirmat în numărul 48 al ziarului din 11 noiembrie 1886, p. 446, unde se consemnează: „Proportional, cea mai bună vânzare a fost a cailor de la Făgăraș. Sunt cai buni! Dar ce am văzut aici nu se ridică la nivelul cailor de la alte herghelii”. Tot în acest număr este anunțată taxa de montă pentru anul 1887, care pentru Făgăraș stabilește suma de 20 forinți/armăsar, pentru cei 6 cai (Favory VII, Favory VIII, Plutó Fantasca, Conversano Mima, Neapolitano, Maestoso IV)⁷.

³ *Vadász-és verseny-Lap*, nr. 4/28 ianuarie 1886, p. 32.

⁴ *Idem*, nr. 22/13 mai 1886, p. 203.

⁵ *Idem*, nr. 35/12 august 1886, p. 322.

⁶ *Idem*, nr. 44/14 octombrie 1886, p. 418.

⁷ *Idem*, nr. 48/11 noiembrie 1886, p. 448.

La rubrica „Diverse” de la pagina 454 este publicată o listă cu „Prețul mediu obținut pentru iepele tinere aflate în exces”, la licitația menționată mai sus. Pentru Făgăraș se consemnează:

- „pentru 7 buc[ăți] iepe tinere, rasa lipițan de 4 ani, s-a obținut un preț mediu de 610 forinți și un preț total de 4.270 forinți;

- pentru 4 iepe mamă de diferite vârste, s-a obținut un preț mediu de 292½ forinți și un preț total de 1.170 forinți. Iar per total la această categorie de cai s-a încasat suma de 5.440 forinți”.

Anunțul pentru taxa de montă se repetă și în numerele 49/18 noiembrie 1886 și 50/25 noiembrie 1886.

În numărul 51/2 decembrie 1886 este dată publicității o altă listă cu iepele mamă vândute din hergheliile de stat. De la Făgăraș s-au vândut 4 bucăți (de 6, 11, 18, 21 de ani), în valoare de 1.179 forinți⁸.

Evenimentele relatate despre Herghelia de la Făgăraș pentru anul 1886 în paginile ziarului se termină în numărul 54 din 23 decembrie, cu „Tabelul calificativelor primite de iepele cedate Școlii Militare de Călărie de la Viena din hergheliile regale de stat, în vederea evaluării”. Printre acestea s-au aflat și două iepe de la Făgăraș, care au fost catalogate astfel:

„Favory I – a fost folosită pentru multă călărie de vânătoare, câteva vânători de tracțiune și de patru ori pentru gonirea cerbilor: galopează și sare bine, este foarte dârză, suficient de rapidă; este un cal bun de vânătoare.

Pluto I – a fost folosită pentru multă călărie de vânătoare, câteva vânători de tracțiune și de trei ori pentru gonirea cerbilor: este o bună săritoare, medie în galop, suficient de rapidă și dârză; are un temperament foarte plăcut, a putut fi folosită bine pentru cal de vânătoare”⁹.

Din această tabel de calificative reiese că în acest an a fost trimis la Viena, din hergheliile de stat, un număr de 12 cai, dintre care șase de la Mezöhegyes, doi de la Kisbér, doi de la Făgăraș și doi de la Bábolna. Se pare că acest lucru a devenit în timp o tradiție.

Conform „Raportului detaliat pe anul 1886”, întocmit de către Gajzágó Salamon, președintele Curții de Conturi a Ungariei, și înaintat Parlamentului de la Budapesta în 15 septembrie 1887, numele hergheliei apare la mai multe capitole.

La „titlul 9 – Sume alocate în afara celor prevăzute”, la pct. 1, pentru repararea podului de pe domeniul Hergheliei de la Sâmbăta s-a alocat suma de 6.782 forinți și 61 creștari. Iar la explicații este menționat: „(...) luând în considerare împrejurările politice de atunci și importanța militară deosebită a acestui drum (Făgăraș-Sighișoara), respectiv pod, domnul ministru a fost nevoit ca în afara cheltuielilor prevăzute să dispună executarea lucrărilor necesare în speranța unei aprobări ulterioare”¹⁰.

⁸ *Idem*, nr. 51/2 decembrie 1886, p. 484.

⁹ *Idem*, nr. 54/23 decembrie 1886, p. 509.

¹⁰ Gajzágó Salamon, *Részletes jelentés az 1886. évről, az állami háztartás, az állami vagyion kezelése körül szerzett számviteli tapasztalatokról és az állami adósságok ellenőrzéséről*. A Magyar Államnyomdából, Budapest, 1887, p. 98.

În partea numită „Calculul final de stat pentru țările aflate sub Coroana maghiară pentru anul 1886”, în anexa 64, dedicată Ministerului Agriculturii, Industriei și Comerțului, la capitolul XVIII, titlul 10, „Cheltuieli normale în herghelii și gospodării”, pentru Făgăraș este însumată o cheltuială de 184.483,28 forinți, din suma totală pe cele 4 herghelii de 1.188.541,54 forinți. Iar la „Venituri normale încasate în herghelii și gospodării”, suma la sfârșitul anului este de 1.068.628,51½ forinți, dintr-un total de 6.035.481,67½¹¹. La ambele capitole sumele sunt cele mai mici dintre toate hergheliile de stat.

Anul 1887 nu este atât de bogat în evenimente legate de istoria hergheliei făgărașene. Sunt doar câteva relatări despre acest loc. Pentru prima oară, la începutul anului 1887 este publicată lista cu personalul de la hergheliile de stat la data de 1 ianuarie. Lista comandamentului pentru Făgăraș este următoarea:

- comandant – colonelul Grof Pállfy Géza;
- locotenent major – Schlosser Frigyes;
- locotenent major – Bene Rezső;
- aprod de război – sergentul Horváth Károly;
- căpitan sameș – Vinzi József;
- medic veterinar principal (militar) – Pistelka Péter;
- medic de stat – dr. Balassa Péter;
- patru fierari medicali¹².

Pentru că pe vremea respectivă se acorda o importanță deosebită înmulțirii raselor de cai în hergheliile de stat, evidența iepelor gestante era ținută cu strictețe și publicată și în paginile acestui ziar. Așa aflăm din numărul 7/17 februarie 1887 că în Herghelia de la Făgăraș s-au împerecheat 94 de iepe, din care 70 au rămas gestante, deci un procent de 8,0½ %. Iar în cele patru herghelii s-au împerecheat 818 iepe, din care au rămas gestante 537. Deci procentul pe nivel de țară era de 74%¹³.

Pentru anul 1887 Parlamentul votează un buget de 3.500.000 forinți pentru cheltuieli privind întreținerea hergheliilor de stat, pentru stimularea și dezvoltarea creșterii cailor. Totodată prevede un venit de 2.500.000 forinți. De aici reiese că, practic, statul contribuie cu suma de 1.000.000 de forinți din bugetul propriu¹⁴.

Herghelia a jucat un rol important în refacerea sănătății cailor de rasă. În mai multe numere din ziar este subliniat acest lucru. Aerul curat și iarba grasă din pajiștile Munților Făgăraș ofereau un mediu prielnic pentru vindecarea lor. Acest lucru este subliniat încă o dată atunci când este adus un omagiu celui mai valoros cal al vremii, Kincsem, câștigător a 54 de premii. În articolul respectiv se menționează că „În 1883 Kincsem s-a îmbolnăvit de o boală respiratorie, din acest motiv nici nu s-a împerecheat, toată vara a fost pe pajiștile Munților Făgăraș și s-a vindecat în totalitate”¹⁵.

Numărul 34/4 august 1887 anunță deja „marea licitație de toamnă”, care urma să aibă loc la Budapesta pe data de 8-9 octombrie. Succesul licitației din toamna

¹¹ *Ibidem*, Anexa 64, p. 30-33.

¹² *Vadász-és verseny-Lap*, nr. 4/27 ianuarie 1887, p. 31.

¹³ *Idem*, nr. 7/17 februarie 1887, p. 63.

¹⁴ *Idem*, nr. 11/17 martie 1887, p. 1.

¹⁵ *Idem*, nr. 12/24 martie 1887, p. 108.

anului 1886 a determinat organizatorii să ducă tradiția mai departe. Articolul intitulat „Creșterea națională a cailor” publică numărul exemplarelor care vor fi scoase la vânzare din toate hergheliile de stat. De la Făgăraș urmau să fie vânduți „26 cai”, dintre care „9 iepe tinere și 7 iepe mamă”¹⁶.

Lista celor 6 armăsari desemnați pentru montă pe anul 1888 de la Făgăraș se modifică doar la ultima poziție, unde în loc de Maestoso IV apare Maestoso-Roxana. Suma rămâne tot 20 de forinți/armăsar¹⁷.

La cererea Asociației Economice din Transilvania, la data de 17 octombrie 1887 s-a ținut la Dej licitația cailor excedentari de la Herghelia Făgăraș și vânzarea unor armăsari și cai castrați din câteva herghelii transilvănene. În total au fost vânduți „29 de cai”, pentru care s-a încasat suma de 6.050 forinți, deci un preț mediu de 208 forinți/cal¹⁸. Se pare că licitația nu a avut rezultatul scontat de către organizatori.

Știrile anului se încheie cu calificativele primite de cei doi cai: Neapolitano și Pluto II, dintre care primul s-a dovedit a fi „un excelent cal de vânătoare”, iar celălalt „obosește repede, nu este bun pentru vânătoare”¹⁹.

Anul 1888 are și mai puține relatări în paginile ziarului despre Herghelia de la Făgăraș. Primul articol apare abia în numărul 42/28 iunie 1888, sub titlul „Clasificarea hergheliilor regale maghiare de stat”, și este semnat de către Oltvölgyi (cel pe care îl găsim în prima parte a lucrării cu relatări ample despre Herghelia de la Făgăraș și evenimente legate de caii din Țara Făgărașului), în care se subliniază importanța clasificării anuale pentru fiecare cal aflat în hergheliile de stat, prilej cu care „fiecare cal și mânz este supus unui control sever și câștigă clasa pe care o merită”. Tot în acest articol găsim o descriere interesantă a meseriei de evaluator cabalin: „Abia dacă putem găsi o meserie mai interesantă și mai obositoare: dis-de-dimineată până seara, să vezi cal după cal, să-i examinezi aspectul, să-i ascuți spectacolul talentului produs, să judeci și să hotărăști asupra speranțelor legate de el, este o așa satisfacție, care nu se poate descrie, doar se poate imagina”²⁰. Este comunicată lista participanților la evaluarea făcută în Bábolna, care a început în data de 3 iunie. În acest an, numărul celor care au participat era mult mai mare ca în anii precedenți. Este amintit și numele lui Bottler József, directorul domeniului Hergheliei de la Făgăraș.

În numerele 70/27 octombrie 1888, 71/3 noiembrie 1888 și 72/9 noiembrie 1888, este publicat „Anunțul” ministerului cu privire la taxa de montă pe anul 1889. Pentru Făgăraș suma este tot 20 de forinți/armăsar, pentru cei 6 cai (Favory VII, Favory X, Pluto-Fantasca, Conversano-Mima, Neapolitano, Maestoso-Roxana).

Tot în numărul 72, apare „Lista de licitație” și valoarea de pornire „pentru iepele tinere, caii castrați și iepele mamă selectate” ce urmează a fi vânduți din hergheliile de stat. Prețul celor 20 de cai de la Făgăraș, din care 10 iepe tinere și mânji castrați, varia între 260-600 de forinți, iar al celor 10 iepe mamă, între 180-650 forinți.

¹⁶ *Idem*, nr. 24/4 august 1887, p. 310.

¹⁷ *Idem*, nr. 52/10 noiembrie 1887, p. 476-477, 53/17 noiembrie 1887 și 54/24 noiembrie 1887.

¹⁸ *Idem*, nr. 53/17 noiembrie 1887, p. 488.

¹⁹ *Idem*, nr. 58/29 decembrie 1887, p. 529.

²⁰ *Idem*, nr. 42/18 iunie 1888, p. 333.

Bugetul stabilit de Parlamentul din Budapesta pe anul 1888 pentru hergheliile de stat era de 3.339.876 forinți. Suma era mai mică față de 1887, când s-au cheltuit 4.497.897 de forinți. La venituri a fost prevăzută suma de 2.600.232 forinți. La acest capitol în anul precedent s-a încasat suma de 2.550.986 forinți²¹.

Nici anul 1889 nu se poate lăuda cu prea multe evenimente zugerite în paginile ziarului. Totuși, în numărul 1 este atribuit un articol pe o pagină și un sfert Hergheliei de la Făgăraș. Sub titlul „Herghelia noastră de lipițan de la Făgăraș la sfârșitul anului 1888”, autorul, care nu este altcineva decât Oltvölgyi, trimite o scrisoare, datată 20 noiembrie 1888, care este publicată în întregime și în care scrie: „(...) Am călătorit în fosta țară și fostul sediu al vechilor principii ai Transilvaniei (Bethlen, Apafi etc.), la Făgăraș, ca să văd din nou creșterea cailor din zonă, herghelia maghiară regală de lipițan ridicată personal sub numele meu (Oltvölgyi). Ce am căutat am găsit: o orientare, conducere corectă, luarea în calcul a circumstanțelor, care pot arăta un rezultat deosebit de bun și sigur”²².

Acesta face precizarea că el nu a mai fost aici de trei ani, dar, în dezvoltarea hergheliei, această perioadă „arată mai mult decât se putea aștepta”. Este dezamăgit că nu este vizitată de către crescătorii de cai din Transilvania. Subliniază că ar fi „necesar și cu învățăminte”, și „ar fi bine să se acorde o atenție mai mare pentru creșterea rasei de munte lipițan” și că toate evenimentele legate de viitoarele activități care urmează a se desfășura aici sunt publicate permanent în paginile ziarului.

Dezamăgirea lui este și mai mare atunci când afirmă că „accidental a nimerit” ca în perioada vizitei sale, adică în „26 a lunii precedente”, aici să se facă „împărțirea cailor tineri și să se hotărască monta iepelor mamă”, iar la acest eveniment, în afară de consilierul ministerial Kozma – reprezentantul Guvernului, însoțit de medicul Szily Zsigmond, a participat doar generalul locotenent Kovács și comitele comitatului Trei Scaune, baronul Apor Gábor. Acest motiv îl determină să adreseze întrebarea: „Nu are Transilvania un Comitet de Creștere a Cailor?”²³.

Cu această ocazie face o scurtă prezentare a efectivelor cabaline, după datele puse la dispoziția lui de comandantul de clasă Schlosser Frigyes. În herghelie erau: „6 armăsari de linie (pepinieri), 4 cai de probă, 19 cai de trei ani, 27 cai de doi ani, 38 cai de un an, 28 de mânji aleși și 20 cai de patru ani selectați pentru creștere națională”. Mai erau: „102 iepe mamă, 26 buc[ăți] de trei ani, 30 buc[ăți] de doi ani, 30 buc[ăți] de un an, 32 de mânji de iepe selectați și 62 de cai utilitari”²⁴.

Face mențiunea că dacă cineva a observat cu atenție această herghelie începând din 1874, iar astăzi o analizează din nou, trebuie să recunoască că „locul ei este doar sub munții Transilvaniei și s-a dezvoltat acolo unde trebuia”²⁵.

În continuare, în articol se relatează că, anticipat clasificării cailor, comandantul hergheliei, groful Pálffy Géza, a organizat un concurs de vânatoare, dimineața începând cu ora 9, care este relatat astfel: „Ce priveliște frumoasă, munții sunt albi,

²¹ *Állami költségvetés a Magyar Korona országai részére az 1888. Évre*, A Magyar Királyi államnyomdából, Budapest, 1887, p. 81-82.

²² *Vadász-és verseny-Lap*, nr. 1/1 ianuarie 1889, p. 8.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 9.

²⁵ *Ibidem*.

zona de concurs este verde, personalul prezent al hergheliei împreună cu soțiile, în frunte cu amabila gazdă d-na Pálffy, ofițerii hergheliei conduși de directorul Rottler József, din partea comitatului Kerszenyi Kálmán, judele principal cu familia (...)”²⁶.

S-au organizat două curse de 4.000 m, cu 3 obstacole și 3 sărituri la distanță pe hipodromul hergheliei. Prima grupă a fost formată din următorii cai: Conversano-Mima, Favory VII-2, Favory VIII-8, Majestoso IV-4, Neapolitano II-5, Pluto 1-2 și a fost câștigată în 6 minute și 40 de secunde de Neapolitano II-5.

La a doua cursă au participat șapte cai: Favory VII-10, Neapolitano II-8, Favory VIII-9, Conversano-Mima 11, Pluto 1-9, Pluto 1-8, Conversano-Mima 1-7. Câștigătorul grupei a fost Favory VII-10, cu 6 minute și 30 secunde. Calitățile cailor participanți la curse au fost recunoscute cu mulțumiri adresate conducerii hergheliei de consilierul guvernamental Kozma.

Autorul articolului își exprimă fascinația față de acești cai, precizând că: „nu am mai văzut de mult un cal dârz, care calcă cu singuranță pe suprafață, ca acești 14 cai lipișan (...)”.

O altă surpriză a vizitei a fost organizarea unei prezentări de cai în manejul deschis al hergheliei, după care, într-un „manej mai modest”, comandantul hergheliei a prezentat „exerciții de mișcare”. A fost vizitată și Școala de Călărie a hergheliei, despre care autorul articolului afirmă cu mândrie: „În Herghelia de la Făgăraș am văzut o așa școală îndrăzneată, care și-a câștigat cea mai mare recunoaștere”. El afirmă că „nivelul acestei școli se ridică la cea a *Scolii Campagne* de la Viena”²⁷. Vizita s-a încheiat cu contemplarea secțiilor hergheliei de la Veneția și Comăna, unde se aflau iepe (Veneția) și armăsarii de 2-3 ani (Comăna). Practic această scrisoare face o prezentare amplă a hergheliei și a cailor aflați acolo la data respectivă.

Tot în acest număr al ziarului este publicat un articol intitulat „Împerecherea în hergheliile de stat”, în care se arată că la Făgăraș „o să fie 6 armăsari de linie (pepinieri), din care 5 au fost crescuți în herghelia proprie, iar unul, Pluto Fantasca, a ajuns aici în anul 1885, fiind cumpărat de la Jankovics Elemér”²⁸. De asemenea, este menționat numărul de iepe cu care urmează să se împerecheze fiecare din cei 6 armăsari.

În numărul 2/4 ianuarie 1889, sub titlul „Repartizarea cailor”, se arată că din cei 152 de cai tineri cumpărați din hergheliile particulare, „în scopul completării efectivelor hergheliilor regale maghiare de stat, la Făgăraș au fost repartizați 19 cai”²⁹.

Până în luna septembrie 1889 nu mai apare nici o știre legată de Făgăraș. Abia în numărul 55 din 29 septembrie găsim o scurtă informare care ne comunică faptul că în data de 7 și 8 octombrie va fi organizată la Budapesta o expoziție și un târg de cai. Pe 4-5 octombrie, tot aici, „vor fi vânduți armăsarii caștrați de la Făgăraș și Kisbér”³⁰. Rezultatul licitației a fost anunțat în numărul 63 din 20 octombrie 1889. În total au fost vânduți 15 cai la un preț între 310 și 750 de forinți.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Idem*, nr. 1/1 ianuarie 1889, prima pagină.

²⁹ *Idem*, nr. 2/4 ianuarie 1889, p. 26.

³⁰ *Idem*, nr. 55/29 septembrie 1889, p. 423.

În numerele 64/24 octombrie și 65/27 octombrie 1889 este tipărită lista pentru taxa de montă pe anul 1890. Pentru Făgăraș suma și numele armăsarilor rămân aceleași ca pentru anul precedent.

Interesant este că doar o știre, din 30 august 1886, face referire la boala care apăruse de ceva vreme aici: „Boala a evoluat foarte mult, mai ales în 1889. În acest an s-au îmbolnăvit de aceeași boală 13 cai cu vârste diferite. Zece cai au avut probleme numai cu un ochi, 3 cai au avut probleme la ambii ochi și, după revenirea bolii de mai multe ori, cei mai mulți au orbit, ceea ce înseamnă că această boală a avut caracter reumatic”³¹.

Se pare că nici anul 1890 nu ne dezvăluie prea multe din activitatea hergheliei din Țara Făgărașului. În numărul 1/1 ianuarie 1890 este dată publicității o statistică, sub titlul „Rezultatele împerecherilor pe anul 1889”. De aici aflăm că pe tot teritoriul statului de atunci existau 826 de „stații de împerechere”, dintre care trei în cadrul Hergheliei de la Făgăraș, unde existau patru cai de prăsilă, care s-au împerecheat cu 137 de iepe, cu o medie de 34 de iepe pe un armăsar³².

În 2 aprilie 1890 este dată publicității „Ordinea de zi” din 5 mai a Conferinței privind creșterea cailor din cadrul Comp[artimentului] de Creștere a Cailor a Ministerului Agriculturii, unde la punctul „I” se menționează prezentarea despre „Scopurile Hergheliei de la Făgăraș, despre mișcările legate de înființarea ei și despre evenimentele petrecute până în prezent”³³.

La „Concursul iepelor tinere de la Bábolna” este semnalată prezența comandantului de la Făgăraș, groful Pállfy Géza³⁴.

În numărul 39/5 iulie 1890 este redată o copie a documentului transmis de Ministerul Agriculturii cu nr. 32.897/11 iunie 1890 adresată Comandamentului de la Herghelia Făgăraș, care este datată 24 iunie 1890 la Budapesta și este semnată de consilierul ministerial Kozma, din împruternicirea ministrului.

Adresa face referire la solicitarea prezentată la conferința din 5 mai și comunică următoarele: la această conferință s-a cerut punerea accentului „pe dezvoltarea capacității de galop a cailor”. Drept urmare s-a luat hotărârea ca în hergheliile unde capacitatea de galop a calului este în rasa respectivă, acolo „să se exerseze în mod regulat dresajul de galop”. Având în vedere că la Făgăraș caii au această capacitate, prin hotărâre se solicită începerea din următorul an a dresării iepelor tinere. Acest dresaj era propus pentru „început pe o perioadă de 10-12 săptămâni în șa”, perioadă în care comandamentul, „având ocazia și fiind necesar”, trebuia să „încearcă și să probeze” exemplarele respective.

După terminarea acestei perioade, „exemplarele care arată calități excelente” vor fi înhămate la căruțe pentru dresaj în galop, ocazie cu care se va constata „ce familii de cai din cei care compun Herghelia de la Făgăraș” vor putea „moșteni tendința

³¹ Graf C.G. Wrangel, *Ungarns Pferdezzucht in Wort und Bild, Zweiter Band. Die Königl. Ungarischen Staatsgestüte Mezöhegyes und Fogaras und die Staatshengsten-Depots*, Verlag von Schickhardt & Ebner (Konrad Wittwer), Stuttgart, 1893, p. 200.

³² *Vadász -és verseny-Lap*, nr. 1/1 ianuarie 1890, p. 7.

³³ *Idem*, nr. 14/2 aprilie 1890, p. 118.

³⁴ *Idem*, nr. 32/28 mai 1890, p. 214.

de galop”. Acestea vor fi dresate în galop până în luna iunie 1891. După terminarea dresajului se solicită înaintarea, până în luna august, a unor propuneri.

Același dresaj este propus și pentru armăsarii tineri care prezintă capacități remarcabile de galop, iar comandamentului i se propune „selectarea acelor exemplare care au capacitatea de galop”. Dar, spre deosebire de iepe, armăsarii urmau a fi împărțiți în crescătorii, doar după un an de dresaj³⁵.

În luna octombrie, apare „Lista iepelor excedentare și a castraților din Herghelia de la Făgăraș”, care urmează să fie vânduți. Aceasta cuprinde 16 cai, cu cel mai mic preț de 260 forinți și cel mai mare de 750 forinți. Prețul mediu este calculat la 528 de forinți, iar valoarea totală la 6.860 de forinți³⁶.

Anunțul privind taxa de montă stabilită pentru anul 1891 cuprinde două modificări față de ultimii doi ani. Suma rămâne tot 20 de forinți/armăsar, iar cei șase cai sunt: Favory XI, Favory X, Pluto-Fantasca, Conversano-Adria, Neapolitano, Maestoso-Roxana³⁷.

În „Bugetul pe anul 1890 pentru țările Coroanei maghiare”, în capitolul dedicat instituțiilor de stat pentru creșterea cailor este prevăzută suma de 3.813.638 forinți pentru cheltuieli și 3.123.440 de forinți pentru venituri. Din aceasta, pentru Făgăraș, la cheltuieli este prevăzută suma de 257.644 forinți, iar la venituri suma de 183.715 forinți. La „motivația” acestui capitol, la aprovizionare, pct. 2, „Instituții de creștere a cailor”, pentru anul 1890 a fost prevăzută suma de 138.014 forinți, din care pentru „grajdul și locuința personalului care urmează a fi construite în gospodăria numită *Fântâna principesei*” suma de 8.000 forinți³⁸.

Istoria anului 1891 din paginile ziarului începe abia în 15 octombrie, când este publicată adresa nr. 56875/II.6-891, semnată de ministrul regal maghiar al agriculturii, prin care este comunicată data de începere a monei în hergheliile de stat. Pentru Făgăraș a fost stabilită ziua de 28 octombrie³⁹. Acest comunicat se repetă și în numerele 65/18 octombrie 1891 și 66/22 octombrie 1891. În primul, „Lista iepelor excedentare și a castraților din Herghelia de la Făgăraș” cuprinde 15 nume, iar suma de vânzare era între 320 și 980 de forinți⁴⁰.

Taxa de montă pe anul 1892 rămâne tot 20 de forinți/armăsar, dar se schimbă numele cailor. Tot șase sunt la număr: Favory X, Favory XI, Pluto-Fantasca, Conversano-Virtuosa, Neapolitano, Maestoso-Roxana. Anunțul privind stabilirea taxei de montă este adus la cunoștința publicului în numărul 68/31 octombrie 1891, p. 488, și se repetă în numerele 69/8 noiembrie 1891 și 70/15 noiembrie 1891.

„Rezultatele împerecherii pe anul 1891” sunt publicate în luna decembrie. Datele arată că la Făgăraș erau „4 armăsari, care s-au împerecheat cu 207 iepe, media

³⁵ *Idem*, nr. 39/5 iulie 1890, p. 293.

³⁶ *Idem*, nr. 64/19 octombrie 1890, p. 481.

³⁷ *Idem*, nr. 65/23 octombrie 1890, p. 489, nr. 66/26 octombrie 1891, nr. 69/16 noiembrie 1890, nr. 70/30 noiembrie 1890.

³⁸ *Állami költségvetés a Magyar Korona országai részére az 1890. Évre*, A Magyar Királyi államnyomdából, Budapest, 1889, p. 665-670, 861-862 (90-91).

³⁹ *Vadász-és verseny-Lap*, nr. 64/15 octombrie 1891, p. 460.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 467.

fiind de 51⁴¹. Tot în cadrul acestui articol se face o caracterizare a cailor din fiecare herghelie. Pentru Făgăraș s-a notat: „Zona montană cu populația care trăiește în clima aspră a țării noastre, în condiții vitrege de gospodărire, pentru corectarea creșterii este deosebit de potrivit materialul Hergheliei de la Făgăraș, ai cărui urmași în general au o statură scundă, dar robustă, sunt deosebit de sănătoși și antrenați, fără pretenții și se hrănesc bine. Mișcărilor lor sunt sigure și vioaie, dar pe lângă prestațiile lor de înalt nivel, în medie ocupă suprafețe mici. Tendoanele și copitele lor corespund în totalitate necesităților grele ale drumurilor de munte și drumurilor pietruite⁴².”

În 20 decembrie, în articolul semnat de Szily Zsigmond, intitulat „Rezultatele împerecherilor pe anul 1891 (...)”, se face o prezentare a evoluției raselor din hergheliile de stat pentru anii 1883-1891. Din datele prezentate reiese că „în 1883 era în hergheliile statului un număr de 165 de armăsari lipițan. Numărul lor a crescut până în anul 1891 la 210. La Făgăraș în 1883 erau 65 de armăsari lipițan, iar numărul lor a ajuns în 1891 la 146. Creșterea efectivului s-a făcut astfel: în 1884 cu 17 exemplare, în 1885 cu 8, în 1886 cu 15, în 1887 cu 9, în 1888 cu 6, în 1889 cu 8, în 1890 cu 1 și în 1891 cu 15 exemplare⁴³. Conform tabelului publicat, numărul cailor de rasă din hergheliile de stat era în anul 1883 de 2.020, iar până în anul 1891 acest număr s-a ridicat la 2.626. În cei nouă ani a crescut cu 606 exemplare⁴⁴.”

Evenimentele relatate pentru anul 1892 încep în luna iulie, când, în numărul 38 din 10 iulie, sunt dedicate aproape trei pagini decesului consilierului ministerial Leveldi Kozma Ferenc, „membru de onoare al Asociației Ecvestre din Ungaria, director general al hergheliilor de stat din Ungaria, Viteazul Ordinului Sf. Ștefan și al mai multor ordine din străinătate⁴⁵.”

Articolul menționează participarea la înmormântarea acestuia a comandantului Hergheliei de la Făgăraș, groful Pállfy Géza, împreună cu Rittler József, directorul gospodăriei hergheliei, care „s-a grăbit să vină de la marginea hotarului, ca să îl mai poată vedea încă o dată pe bunul lui prieten⁴⁶.”

Pe parcursul cercetării s-a constatat că Kozma era un participant nelipsit de la evenimentele din Făgăraș. Prezența lui în Țara Făgărașului a fost semnalată de ne-numărate ori în paginile ziarului.

În numărul 62/11 octombrie 1892 este publicată „Lista de licitație a iepelor din hergheliile de stat”. De la Făgăraș sunt propuse 18 „iepe tinere și castrate, excedentare”, valoarea lor fiind stabilită între 310 și 920 de forinți⁴⁷.

Lista cailor vânduți în acest an continuă cu cea a „iepelor mamă”. De la Făgăraș sunt propuse 16 exemplare, cu prețul între 160 și 560 de forinți⁴⁸.

Ministerul Agriculturii anunță în numerele 70/27 noiembrie 1892, 71/4 decembrie 1892 și 72/11 decembrie 1892 taxa de montă pentru anul 1893. La Făgăraș

⁴¹ *Idem*, nr. 74/13 decembrie 1891, p. 538.

⁴² *Ibidem*, p. 539.

⁴³ *Idem*, nr. 75/20 decembrie 1891, p. 548.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 548.

⁴⁵ *Idem*, nr. 38/10 iulie 1892, p. 317.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 319.

⁴⁷ *Idem*, nr. 62/11 octombrie 1892, p. 547.

⁴⁸ *Idem*, nr. 65/23 octombrie 1892, p. 565.

suma rămâne de 20 forinți/armăsar, iar pe listă apar șapte cai. Față de anul precedent este adăugat Favory XII.

Ultima știre despre herghelie pe acest an apare în articolul „Orientarea națională a creșterii cailor”, publicat în 18 decembrie, în care este prezentat discursul noului consilier ministerial și președintele Compartimentului de Creștere Națională a Cailor – Schmidt József –, rostit cu ocazia ultimei ședințe a Compartimentului de Creștere a Cailor, din cadrul „Asociației Economice Naționale”, în care și-a prezentat „scopurile sale privind conducerea și dezvoltarea pe viitor a creșterii cailor pe plan național”⁴⁹.

„La Herghelia de la Făgăraș ar putea fi menținut numărul de 80 de iepe aflate aici în prezent, după ce caii crescuți aici s-au adaptat cu un frumos succes în zonele montane, având în vedere că sunt foarte mici și pe viitor abia pot fi folosiți într-o măsură mai mare în creșterea națională. Având în vedere că, pentru un efectiv așa de mic, cheltuielile sunt semnificative și că dotările actuale nu pot fi exploatate suficient, ar trebui să se aibă grijă de ignorarea celor două dezavantaje, care s-ar putea întâmpla eventual în așa fel, ca pe lângă herghelia actuală să se înființeze o herghelie de cai din rasa jumătate sânge englez, care corespund necesităților din Transilvania. Așa ceva, în prezent, deocamdată nu este în stadiul de proiect, este doar o idee, de care trebuie să ne ocupăm”⁵⁰.

Se pare că acest an nu a fost prea prielnic în istoria hergheliei. Problema desființării sale a fost ridicată și în ședința Camerei Deputaților din 18 februarie 1892 de către deputatul Tisza István⁵¹. În discursul său, el afirmă: „În ce privește al doilea punct, referitor la soarta Hergheliei de la Făgăraș, la aceasta și punctul meu de vedere se bazează pe acea dublă ipoteză, în primul rând, că acolo în acel scop, pentru care s-a dorit să fie folosit – rasa lipițan s-a evidențiat în așa fel, cum în Făgăraș nu ar avea nimeni curajul să afirme: nu s-a dezvoltat, ci a degenerat –, nu este deloc potrivit; în al doilea rând, în partea maghiară a Transilvaniei în tot cazul ar fi necesară fondarea unei herghelii, dacă dorim să o desființăm pe cea de la Făgăraș, pentru continuarea obținerii rezultatului dorit într-o herghelie de stat (...)”⁵².

Anul 1893 este mai bogat în evenimente. Deja în nr. 1 din 1 ianuarie apare un amplu articol, sub titlul „Date privind istoria, dezvoltarea și stadiul prezent al creșterii cailor din Ungaria”, semnat de Zs. Szily. Din cele aproape opt pagini, în prima parte sunt prezentate cele patru herghelii de stat, ca apoi, în articolul din a doua parte, să fie creionată o imagine a fermelor de cai deținute de stat.

Prezentarea despre Făgăraș menționează: „(...) în 1873 guvernul a hotărât înființarea la Făgăraș a unei herghelii din rasa de cai de la Karst, deci organizarea sa

⁴⁹ *Idem*, nr. 73/18 decembrie 1892, p. 631.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 632.

⁵¹ Politician din aristocrația maghiară, născut în 1861, decedat în 1918, ocupă treptat funcții importante în timpul Monarhiei Austro-Ungare. Între 1903-1905 și 1913-1917 este prim-ministru, între 1912-1913 președintele Camerei deputaților, membru al Academiei de Științe a Ungariei.

⁵² *Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett ORSZÁGGYÜLÉS KÁRPVISELŐHÁZÁNAK NAPLÓJA. Harminckettedik kötet. Hiteles kiadás*, Pesti könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest, 1896, p. 107.

într-o zonă (...) în care condițiile trebuie să fie de așa natură, în care locuitorii din zonele montane sunt obligați să-și crească caii”⁵³. Aici a fost adus un număr de „58 de iepe în anul 1874”. Deja prima generație a dovedit „o dezvoltare favorabilă. (...) și astăzi când aceasta a intrat în anul 22 de la înființarea sa, lăsând în urmă toate obstacolele”, caii crescuți aici dovedesc o formă prin care „ar putea fi așezați în fruntea cailor de la Karst”⁵⁴. Ca „principiu strict” în organizarea acestei herghelii a fost creșterea celor cinci linii lipițane: Favory, Maestoso, Conversano, Neapolitano, Pluto, fără să se amestece cu alte rase⁵⁵. La data conceperii articolului, aici erau „324 de cai”, iar suprafața era de 3.600 hectare⁵⁶.

Pentru sprijinirea crescătorilor particulari, Ministrul Agriculturii emite adresa cu numărul 32.377, sub titlul „Apel către crescătorii de cai din Ungaria”, prin care face cunoscut planul privind necesitatea înființării unei instituții care să se ocupe de vânzarea cailor. Aici se înțeleg atât caii de la hergheliile de stat, cât și cei de la crescătorii particulari. Pentru „licitațiile planificate” se propun următoarele criterii de organizare: data desfășurării să fie „ultima zi din septembrie și prima zi din octombrie”, ca loc să fie pe strada Tattersall din Budapesta, caii care urmează a fi vânduți „să fie înscrși pe liste până în 15 august” și să fie „verificați de o comisie” care să constate starea lor⁵⁷. Acest apel este repetat și în numărul 38/9 iulie 1893.

În numărul 52 din 3 septembrie 1893, pe prima pagină, cititorii sunt înștiințați cu privire la decesul lui Pulay Kornel, redactorul responsabil al ziarului, care „a decedat la vârsta de 59 de ani”. De asemenea, este dată publicității nota cu privire la „Condițiile pentru licitație” din august 1893, întocmită de Ministerul Agriculturii, privind licitația de toamnă. Aceasta era programată să se desfășoare în perioada 29-30 septembrie, 1 și 6-7 octombrie. Printre condiții se numărau următoarele: „fiecare licitație începe dimineața la ora 9, se întrerupe la prânz și va fi reluată după-amiază. Niciun cal nu poate fi vândut sub prețul stabilit. Propunerile se fac din 10 în 10 forinți. Caii pot fi ridicați numai pe baza chitanței de achitare a sumei, până în data de 2, respectiv 8 octombrie”⁵⁸. De la Herghelia din Făgăraș au fost scoase la licitație „10 iepe tinere, dintre care 5 din linia Favory”⁵⁹ și „11 iepe mamă”, dintre care patru din linia Favory⁶⁰.

În 5 octombrie, sub titlul „Licitație de cai în Tattersall”, se precizează: „Din Herghelia de la Făgăraș cele 11 iepe excedentare s-au vândut pentru suma de 4.810 forinți. Cel mai mare preț a fost de 630 forinți, iar cel mai mic de 330 forinți. Prețul de pornire a fost de 300 forinți. Cumpărători: Foglár Lajos – 2 bucăți, Majestatea Sa, arhiducele Joseph August de Austria (1872-1962-n.n.) – 6 bucăți, Megyeri Krausz Lajos și Gulcher Jakab – câte un cal”⁶¹.

⁵³ *Vadász -és verseny-Lap*, nr. 1/1 ianuarie 1893, p. 16.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Idem*, nr. 36/25 iunie 1893, p. 348.

⁵⁸ *Idem*, nr. 52/3 septembrie 1893, p. 492/1, 492/2.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 492/9.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 492/126.

⁶¹ *Idem*, nr. 62/5 octombrie 1893, p. 579.

Evenimentele anului sunt încheiate cu „Anunțul” privind taxa de montă pentru anul 1893, în care la Făgăraș apar din nou șase cai (Favory X, Pluto-Fantasca, Conversano-Sardinia, Neapolitano, Maestoso-Roxana, Favory XII), toți cu suma de 20 forinți/armăsar⁶².

Istoria anului 1894 începe cu publicarea „Listei pentru caii vânduți la licitație în toamna anului 1893 din hergheliile de stat”. De aici reiese că la Făgăraș s-a vândut un număr de 18 bucăți, cu un preț mediu de 359 forinți și o sumă totală de 6.470 forinți⁶³.

Sub titlul „Cuvinte însoțitoare privind împărțirea armăsarilor de montă din hergheliile de stat pe anul 1894”, Zs. Szily face o prezentare a cabalinelor existente. Articolul arată faptul că perioada de împerechere începe pe 1 martie și că „la ultimul recensământ pe teritoriul țării erau 661.393 de iepe mature și 14.704 de armăsari maturi”. Pentru anul 1894 statul folosea 2.801 armăsari pentru împerechere, din care 172 de la Făgăraș⁶⁴.

Tot în acest număr, în articolul în care se prezintă situația testării cailor la școala vieneză „Reitlehrer-Insitut”, se face mențiunea că „pentru testările pe anul 1893 (...) de la Făgăraș au fost trimiși 2 cai”⁶⁵.

Interesul prezentat pentru împerecherea cailor continuă și în următorul număr al ziarului, unde este întocmită o statistică sub titlul „Rezultatele împerecherii în hergheliile de stat pe anul 1893 care a trecut”. La Făgăraș sunt consemnate următoarele rezultate:

„Conversano-Sardinia s-a împerecheat cu 6 iepe, dintre care 4 sunt gestante,
Favory X s-a împerecheat cu 11 iepe, dintre care 8 sunt gestante,
Favory XI s-a împerecheat cu 7 iepe, dintre care 6 sunt gestante,
Favory s-a împerecheat cu 3 iepe, dintre care 3 sunt gestante,
Maestoso V s-a împerecheat cu 17 iepe, dintre care 13 sunt gestante,
Neapolitano IV s-a împerecheat cu 7 iepe, dintre care 3 sunt gestante,
Pluto Fantasca s-a împerecheat cu 18 iepe, dintre care 10 sunt gestante,
Pluto 1-2 s-a împerecheat cu 3 iepe, dintre care 2 sunt gestante”⁶⁶.

În numărul 35 din 10 iunie 1894, la „Cronica sportivă” se anunța că în „perioada 6-12 iunie are loc la Herghelia de la Făgăraș clasificarea cailor și a cailor folosiți în gospodărie”⁶⁷. La începutul lunii iulie se revine cu o „Atenționare” din partea ministrului Agriculturii în care se specifică amânarea acestei clasificări pentru „data de 17-24 august, ocazie cu care va avea loc și împerecherea iepelor din herghelie”⁶⁸.

Se pare că guvernul se ține de cuvânt, pentru că sunt transferate de la Mezőhegyes „10 iepe mamă și 19 iepe tinere”. Dintre acestea, majoritatea „provin din rasa Nonius, adică jumătate pursânge englez”. Operațiunea este un prim pas „în încercarea guvernului de a înființa și la Făgăraș o herghelie cu rasa Nonius, adică jumătate pur-

⁶² *Idem*, nr. 69/26 octombrie 1893, p. 626 și 70/29 octombrie 1893, p. 631.

⁶³ *Idem*, nr. 6/4 februarie 1894, p. 53.

⁶⁴ *Idem*, nr. 10/4 martie 1894, p. 90.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 91.

⁶⁶ *Idem*, nr. 31/11 martie 1894, p. 101.

⁶⁷ *Idem*, nr. 35/10 iunie 1894, prima pagină.

⁶⁸ *Idem*, nr. 39/1 iulie 1894, p. 327.

sânge englez, în scopul de a ridica numărul efectivelor de la Făgăraș la cel inițial, iar ca acest lucru să se poată realiza, s-a arătat mult mai potrivit ca efectivul să nu fie completat prin procurarea rasei lipițan, ci prin micuțul Nonius, care să corespundă cerințelor actuale și condițiilor din Transilvania”⁶⁹.

Este prima oară în istoria hergheliei faptul că în lista armăsarilor pentru montă pe anul 1895 apare un cal pursânge englez, pe nume Illo, „care a fost crescut în țară”, pentru care este stabilită suma de 30 forinți. La armăsarii lipițan numărul crește la 7, față de 6 din anul precedent, însă suma de 20 de forinți/armăsar rămâne ca și în 1894 (Furioso, Favory X, Favory XII, Pluto-Fantasca, Conversano-Mima, Neapolitano, Maestoso-Roxana)⁷⁰.

Oltvölgyi, care semnează articolul „Concursul cailor lipițan de la Sâmbăta de Jos”, datat Făgăraș, 30 octombrie 1894, publicat în numărul 72/25 noiembrie 1894, este cel care încheie și știrile pentru anul 1894. Aici, el face o prezentare a evenimentelor desfășurate în data de 20 octombrie la Herghelia de la Sâmbăta, unde s-a deplasat la invitația „colonelului și trezorierului regal”, groful Pálffy Géza – comandantul acestei unități: „Locul unde s-a ținut concursul este deosebit de frumos; la poalele munților de hotar care se înalță dinspre sud, ale căror piscuri acoperite cu zăpadă se oglindeau într-o culoare argintie în razele soarelui, au arătat un splendid spectacol”. Pe lângă acest spectacol al naturii, participanții „au beneficiat de o altă surpriză, în momentul când au văzut cei 19 cai pregătiți pentru concurs”, care „s-au prezentat cu mușchii lor de oțel, având o înălțime între 150-160 cm”. Aceștia s-au pregătit pentru acest concurs „doar 20 de zile, din cauza vremii ploioase”. Spectatorii prezenți la acest eveniment „au venit în număr mare din zona Făgărașului, dar și din alte locuri”. Printre somitățile prezente se numărau: comandantul brigăzii de ulani – colonelul Polkó, baronul Baumgarten Pál – colonel de husari, care „au fost și arbitri”, soția comandantului, împreună cu soția baronului Apor. De asemenea „erau prezenți corpul de ofițeri ai militarilor care staționau în Făgăraș, funcționarii hergheliei”.

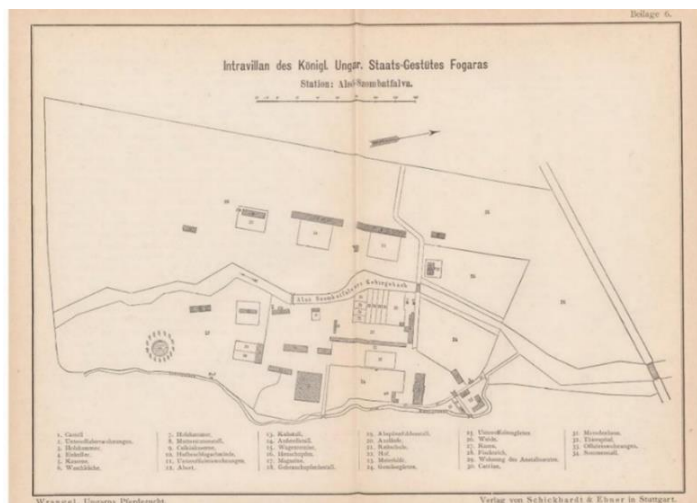
Caii au fost împărțiți în trei grupuri. Primul grup a fost format din șapte cai, greutatea călărețului varia între 62-70 kg. A fost o cursă cu obstacole de 3.000 de metri, iar cel care a câștigat a fost „Pluto Fantasca, un cal de 156 cm, care a parcurs distanța în 5 minute și 34 secunde”. Al doilea grup a fost format din șase cai, „care au fost călăriți de subofițerii hergheliei” și au parcurs distanța în cinci minute și 19 secunde. Al treilea grup a fost format tot din șase cai și au parcurs distanța în 5 minute și 42 de secunde. Cursa a fost câștigată de Conversano-Mima.

După cele constatate din cele trei curse în legătură cu pregătirea cailor, rezistența lor, capacitățile lor fizice, autorul face următoarea mențiune: „Văzând materialul, nu ne vine să credem acea știre publicată în unele ziare, că guvernul ar dori să desființeze această herghelie, mai ales că, mai nou, pentru creșterea rasei jumătate pursânge au fost repartizați aici pursângele englezesc Illo și Furioso”. Articolul se termină cu „recunoștința pentru comandantul Hergheliei de la Sâmbăta, cel care a

⁶⁹ *Idem*, nr. 46/15 august 1894, p. 389.

⁷⁰ *Idem*, nr. 66/21 octombrie 1894, p. 558, nr. 68/28 octombrie 1894, nr. 69/4 noiembrie 1894.

fost inițiatorul unui călărit mai rapid al cailor și a dezvoltat rasa lipițan din 1874 la forma constantă de astăzi”⁷¹.

Planul hergheliei, la sfârșitul secolului al XIX-lea⁷²

Această parte a incursiunii noastre din paginile ziarului „Vadász -és verseny Lap” în trecutul hergheliei, se încheie cu evenimentele anului 1895. Prima știre mai importantă legată de Făgăraș apare în numărul 45 din 28 iulie 1895, sub titlul „Clasificarea din acest an a hergheliilor de la Mezöhegyes și Făgăraș”, în care se specifică faptul că „S-au produs următoarele modificări în timpul clasificării: au fost desemnați dintre caii fondatori de linie (pepinieri) pentru monta pe nivel național Conversano-Mima, Favory X, mai departe jumătate pursânge Furioso XXI și pursângele englezesc Illo. În afară de aceștia, dintre armăsarii tineri 8 au fost clasificați pentru monta națională, iar tânărul Pluto-Ancona ca fondator de linie; 1 armăsar a fost desemnat pentru cal utilitar. Dintre iepele mamă, 24 ajung la licitația de la Budapesta, iar 4 bucăți vor fi vândute pe plan local. Dintre iepele tinere, 10 au fost clasificate în categoria iepelor mamă. La licitația de toamnă de la Budapesta vor fi scoase la vânzare 19 iepe tinere excedentare și 6 bucăți de patru ani castrate”⁷³.

Problema desființării hergheliei devine tot mai discutată și în acest an. Pentru analiza acestui subiect, pe 31 august 1895, la Cluj, se întrunește Comunitatea Gospodarilor din partea transilvăneană, care, sub conducerea grofului Bánffy György stabilește în unanimitate: „consideră nocivă desființarea Hergheliei de la Făgăraș, având în vedere importanța sa economică din Transilvania, dacă guvernul nu ar înființa în partea Transilvaniei o altă herghelie” și solicită „ca guvernul să nu facă niciun pas în problema hergheliei, până nu convoacă o anchetă din partea specialiștilor gospodari transilvăneni”⁷⁴.

⁷¹ *Idem*, nr. 72/25 noiembrie 1894, p. 612-613.

⁷² Graf C.G. Wrangel, *op. cit.*, f.n. între p. 228 și 229.

⁷³ *Vadász -és verseny-Lap*, nr. 45/28 iulie 1895, p. 368.

⁷⁴ *Idem*, nr. 58/1 septembrie 1895, p. 465.

Numărul cailor vânduți la licitația de toamnă de la Budapesta este publicat în numărul 63/17 septembrie 1895. De la Făgăraș vor fi licitate 20 de bucați în data de 4-5 octombrie⁷⁵.

Modificările făcute în cadrul corpului de ofițeri din hergheliile regale de stat sunt anunțate în luna septembrie, în numărul 64. De aici aflăm că la Făgăraș a fost repartizat căpitanul Rónay Lajos⁷⁶.

În 26 septembrie 1895, sub titlul „Creșterea națională a cailor”, este ridicată din nou problema desființării hergheliei, motivată prin faptul că „nu am fost așa de norocoși cu producția de la Făgăraș, ca la celelalte trei herghelii. Am vrut să creștem acolo o rasă pentru părțile transilvănene, dar nu s-a reușit și din acest motiv este posibil să fie în fața unei desființări lente. (...) Poate solul nu este favorabil! Ce câștigă Transilvania în locul Făgărașului în corectarea creșterii sale cabaline, încă nu știm”⁷⁷.

În articolul care relatează despre „Concurserile de toamnă ale cailor de la Budapesta” se face mențiunea că marți, în 1 octombrie, a participat și groful Pálffy – comandantul Hergheliei de la Făgăraș⁷⁸. La rubrica „Diverse”, în numărul 70/3 octombrie 1895 se face următorul anunț: „Materialul adus de Herghelia de la Făgăraș în vederea vânzării (mai ales unul de 4 ani și o pereche de cai pentru trăsură) va fi prezentat domnilor cărora le plac caii, joi, pe terenul Tattersall (probabil dimineața la orele 10.00)”⁷⁹.

Știrea cu privire la împărțirea armăsarilor tineri crescuți la herghelie, precum și stabilirea iepelor mamă care se vor împerechea este tipărită într-o „Atenționare” din cadrul articolului „Creșterea națională a cailor” și ne informează că aceasta va avea loc „în data de 25 noiembrie la Sâmbăta de Jos”⁸⁰.

În anunțul publicat cu privire la taxa de montă pentru anul 1896, se face mențiunea că „taxa de montă pentru armăsarilor de stat de la Făgăraș o să fie dată publicității mai târziu”⁸¹.

În numărul 85 din 1 decembrie 1895 ne atrage atenția o scurtă știre. Se pare că guvernul s-a gândit și la desființarea hergheliei de la Bábolna, și mutarea acesteia la Győr. Articolul comentează că acest lucru nu este realizabil, deoarece „în vremea ministeriatului grofului Festetics, atunci când necesitatea mutării Hergheliei de la Făgăraș era poate mai urgentă ca acum, s-a luat în plan ca iepelile mamă potrivite pentru reproducere să fie mutate la Herghelia de la Bábolna. Pentru că spațiile de aici, pentru acest scop, s-au dovedit insuficiente (...), așa o să rămână herghelia de aici”⁸².

Anul 1895 se încheia cu o știre îmbucurătoare privind soarta hergheliei. În numărul 86 din 2 decembrie 1895, în cadrul rubricii „Creșterea națională a cailor”, în a doua parte, la „Răspunsuri”, se menționează: „La a treia întrebare. În ce privește soarta Hergheliei de la Făgăraș, în aceste zile s-a ținut o conferință la prim-ministru,

⁷⁵ *Idem*, nr. 63/17 septembrie 1895, p. 496.

⁷⁶ *Idem*, nr. 64/19 septembrie 1895, p. 500.

⁷⁷ *Idem*, nr. 67/26 septembrie 1895, p. 515.

⁷⁸ *Idem*, nr. 70/3 octombrie 1895, p. 536.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 538.

⁸⁰ *Idem*, nr. 82/10 noiembrie 1895, p. 629.

⁸¹ *Idem*, nr. 83/17 noiembrie 1895, p. 639.

⁸² *Idem*, nr. 85/1 decembrie 1895, p. 659.

baronul Bánffy, unde a luat parte și o delegație transilvăneană și așa am auzit că s-a produs o nouă schimbare. Se planifică să nu se mai reducă sau să se desființeze herghelia, ci să fie continuate experimentele pentru încă o vreme. Efectivul de iepe mamă al hergheliei s-a redus la un număr de 50 exemplare lipițan. Acesta constituie, în mare parte, baza materialului de reproducere de până acum. Se dorește a se ajuta prin repararea profundă a pajiștilor și pășunilor care aparțineau până în prezent pajiștilor și depozitelor de furaje ale hergheliei și prin crearea unor pășuni artificiale (Oare cauza problemei nu ar trebui căutată mai adânc, în vegetația pajiștilor și a pășunilor, în sol, care se poate corecta, dar nu se poate schimba?)”.

Cal lipițan – grafică⁸³

⁸³ Graf C.G. Wrangel, *op. cit.*, f.n. între p. 240 și 241.